

ЗАМОНАВИЙ ОИЛАДА СОҒЛОМ МАЪНАВИЙ МУҲИТНИ БАРҚАРОРЛАШТИРИШ ОМИЛЛАРИ

DOI: <https://doi.org/10.53885/edinres.2021.35.75.080>

Давронова Дилдора Саидовна,

*ЎзДЖТУ педагогика ва психология кафедраси в/б доценти,
педагогика фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD)*

Аннотация. Мазкур мақолада замонавий оилада соғлом маънавий муҳитни барқарорлаштириш омилларида бири илмий нуқтаи назардан ёндашилган. Шунингдек мақолада фарзанд тарбиясига салбий таъсир кўрсатаётган ота-оналар билан ишлаш, маҳаллада ижтимоий-маънавий муҳит барқарорлигига салбий таъсир кўрсатувчи ҳолатлар (жиноятчилик, жумладан хотин-қизлар ва ёшлар ўртасида жиноятлар, нотинч оилалар, гийёҳвандлик, ичкиликбозлик, вояга етмаган қизларни эрта турмушга бериш кабилар)нинг олдини олиш масалалари илмий ва амалий жиҳатдан ёритиб берилган.

Калит сўзлар: жамият, замонавий оила, соғлом маънавий муҳит, барқарорлаштириш омиллари, ота--оналар билан ишлаш, медиамаҳсулотлар, ижтимоий, маънавий, мафкуравий, маданий, тафаккур, маънавий-ахлоқий, жисмонан соғлом, маънан етук.

ФАКТОРЫ СТАБИЛИЗИРУЮЩИЕ ЗДОРОВУЮ ДУХОВНУЮ СРЕДУ В СОВРЕМЕННОЙ СЕМЬЕ

Давронова Дилдора Саидовна,

*И.о. доцент кафедры «Педагогика и психология» УзГУМЯ, доктор
философских наук по педагогическим наукам (PhD)*

Аннотация. В этой статье с научной точки зрения рассматривается один из факторов, стабилизирующих здоровую духовную среду в современной семье. В статье также рассматривается работа с родителями, негативно влияющая на воспитание детей, негативное влияние на стабильность социально-эмоциональной среды в районе проживания (преступность, в том числе преступления между женщинами и молодежью, неблагополучные семьи, наркомания, алкоголизм), раннее вступление в брак несовершеннолетних) Вопросы профилактики освещаются научно и практически.

Ключевые слова: общество, современная семья, здоровая духовная среда, факторы стабилизации, работа с родителями, медиапродукты, социальное, духовное, идеологическое, культурное, мышление, духовно-нравственное, физически здоровое, духовно зрелое.

Оила тарбия тизимидаги шундай бўғинки, бутун жамиятнинг, миллатнинг бугунги кунини ва келажакни унинг қандай ташкил этилиши, оиладаги ижтимоий-маънавий муҳитга боғлиқ. Биламизки оила-инсон тафаккурининг олий маҳсули. Сабаби, соғлом муҳит қарор топган

оилада жамият равнақи, юрт тараққиётида муҳим ўрин тутадиган муқаддас урф-одатларимизни сақлайдиган, авлодларнинг давомийлигини таъминлайдиган келажак авлод тарбияланади.

Президентимиз Ш.М.Мирзиёевнинг “Маълумки, ёш авлод тарбияси ҳамма замонларда ҳам муҳим ва долзарб аҳамиятга эга бўлиб келган. Аммо биз яшаётган XXI асрда бу масала ҳақиқатдан ҳам халқ-мамонт масаласига айланиб бормоқда. “Тарбия қанча мукамал бўлса, халқ шунча бахтли яшайди”, дейди донишмандлар. Тарбия мукамал бўлиши учун эса бу масалада бўшлиқ пайдо бўлишига мутлақо йўл қўйиб бўлмайди” деган таъкиди оилада соғлом маънавий муҳитни барқарорлаштириш масаласига алоҳида эътибор берилаётганлигидан далолатдир. [2]

Шу нуқтаи назардан қараганда Ўзбекистонда оила институтини амалда мустаҳкамлаш борасида талай ижобий ишлар амалга оширилмоқда. Оиланинг мусатҳкам ва барқарор бўлиши унинг аъзолари саломатлигига, ота-оналикка психологик жиҳатдан тайёрлигига бевосита боғлиқ бўлгани учун ҳам мамлакатимизда бу борада аниқ механизмлар ишга солинган.

«Маҳалла ва оила» илмий тадқиқот институти мутасаддилари томонидан “Реабилитациядан сўнг оилага қайта мослашиш” бўйича амалий тавсиянома ишлаб чиқилганлиги, институт томонида 50 та қисқа муддатли илмий-амалий лойиҳалар бажарилганлиги, шунингдек, 34 та илмий-оммабоп, услубий қўлланма, монография ва рисоалар тайёрланди ҳамда нашр қилинганлиги, оилавий кадриятларни мустаҳкамлашнинг илмий асосларини ишлаб чиқиш йўналишида ҳам бир қатор ишлар амалга оширилиб, жумладан, “Зўрлик ишлатишдан жабр кўрган шахсларни реабилитация қилиш ва мослаштириш ҳамда ўз жонига қасд қилишнинг олдини олиш марказ”ида бўлган аёллар учун “Реабилитациядан сўнг оилага қайта мослашиш” мавзусида амалий тавсиянома ишлаб чиқилганлиги жамиятимизнинг асосий бўғини бўлган оила институтини янада ривожлантириш, ёш оилаларни моддий ва маънавий қўллаб-қувватлаш борасида олиб борилаётган барча ишларни сифат жиҳатдан янги босқичга кўтариш мамлакатимизда оила барқарорлигини таъминлаш сингари улкан мақсадларга қаратилган.

Ҳақиқатдан ҳам, жисмонан соғлом, маънан етук ва ҳар томонлама ривожланган баркамол авлодни тарбиялашда миллий ва умуминсоний кадриятларни ёшлар онгига сингдириш, оилани кадрият сифатида тавсифлаш ва жамият ҳаётидаги нуфузини таъкидлаш билан биргаликда, унинг ривожланиш омилларини ўрганиш, айниқса, оилада маънавий-ахлоқий тарбия ишини мунтазам олиб бориш катта аҳамиятга эга бўлган долзарб масаладир.

Оилада ота-оналарнинг билимини мустаҳкамлаш орқали баркамол авлодни тарбиялаш, бу борадаги масъулиятни янада ошириш, оилада ижтимоий-маънавий муҳитни соғломлаштириш масалаларида маҳалла фуқаролар йиғинидаги “Ота-оналар университетлари”нинг ўзига хос вазибаларини эътироф этиш жоиз. Бунда ота-оналарнинг ёш авлодни тарбиялаш бўйича ҳуқуқий, маънавий-ахлоқий, психологик, педагогик ва физиологик билимларини оширишга қаратилган тадбирларни амалга

ошириш устувор вазифа этиб белгиланган. Айниқса, фарзанд тарбиясига салбий таъсир кўрсатаётган ота-оналар билан ишлаш, маҳаллада ижтимоий-маънавий муҳит барқарорлигига салбий таъсир кўрсатувчи ҳолатлар (жиноятчилик, жумладан хотин-қизлар ва ёшлар ўртасида жиноятлар, нотинч оилалар, гиёҳвандлик, ичкиликбозлик, вояга етмаган қизларни эрта турмушга бериш кабилар)нинг олдини олиш: оилаларни мустаҳкамлаш ва барқарорлигини таъминлаш, фарзандларни тарбиялашнинг сир-синоатлари ва илми-ҳадисини эгаллашда ота-оналарга ёрдам кўрсатиш, оилада соғлом муҳитни таъминлашга кўмаклашиш каби ишлар муҳим аҳамият касб этмоқда. Шунингдек, маҳаллалардаги “Оила-маҳалла-таълим муассасаси” ҳамкорлиги механизмларини кучайтириш, оилалар, ота-оналар ва фуқаролар ўзини ўзи бошқариш органларининг таълим муассасалари билан ҳамкорлигини тизимли йўлга қўйиш ва бу борада давлат ва жамоат ташкилотларининг фаоллигини ошириш мақсадга мувофиқ. [4;]

Албатта, ҳар бир оила истиқомат қиладиган макон маҳалла бўлиб, у айни пайтда миллий қадриятлар маскани ҳамдир. Бугунги кунда “Маҳалла – ҳам ота, ҳам она” деган ҳикматли нақл фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органи ҳисобланмиш маҳаллалар мисолида тобора мустаҳкамланиб бормоқда.

Табиийки, ҳар бир даврнинг хусусиятига мос ижтимоий ахлоқ тамойиллари бўлади. Чунки инсоннинг маънавияти турлича талқин қилинади ва шунга мувофиқ келадиган ахлоқий тамойиллар илгари сурилади. Шарқ мамлакатларида эса ижтимоий ахлоқ: аҳиллик ва жамоавийлик тамойилларига асосланган.

Таъриба ва кузатишларимиз асносида айтишимиз мумкинки, техноген цивилизация ва аксарият ёшлар кун тартибининг асосий қисмини “гаджет”лар ташкил қиладиган замонавий оилада соғлом маънавий муҳитни барқарорлаштириш омиллари нималардан иборат деган ҳақли савол туғилади.

Соғлом турмуш тарзи барча даврларга ва халқларга дахлдор тушунча бўлиб, соғлом миллатни шакллантириш омиллари биридир. Ўзбек оиласидаги бола тарбиясида меҳнат ва миллий анъаналар катта ўрин тутди. Айниқса, катталарни ҳурмат қилиш ўзбек халқига мос бўлган муҳим фазилатдир. Ўзбек оиласидаги яна бир ижобий фазилат – ўзидан кичикка ғамхўрликдир. Оила тарбияси жараёнида ота-она болага ҳар бир инсоннинг миллати, дини, ирқидан қатъи назар, инсон қадр-қимматининг устуворлигини тан олишга, шахс ва жамият манфаатларини уйғунлаштиришга, ўзгалар тақдирига бефарқ бўлмаслик тамойилларига риоя қилиш руҳида тарбияласа – соғлом турмуш тарзи ақидаларига амал қилса бола тарбиясига ижобий таъсир кўрсатади.

Замонавий оилада соғлом маънавий муҳитни барқарорлаштириш омилларидан бири, инсонпарварлик ғояларини болаларга сингдиришдан иборат. Инсонпарварлик – бу адолат, меҳр-шафқат, меҳрибонлик, ҳиммат, саховат, кишиларга одамийлик, олижанобликни бахш этиш демакдир. Оиладан болаларга инсонпарварлик ғоялари сингдирилса, уларда турли миллат халқларига меҳр-муҳаббат ҳиссини таркиб топтириш билан бир

қаторла адолатсизлик, тенгсизлик, текинхўрлик, виждонсизлик каби ахлоқ-одобга зид хатти-ҳаракатларга мурасасизликни шакллантиришга эришилади.

Учинчи ва энг муҳим омиллардан бири, ёшларда маънавий-ахлоқий тарбияни шакллантиришдан иборат бўлиб, маънавий-ахлоқий тарбиянинг ўзига хос хусусияти фарзандларимизни ягона мақсад – фаровон жамият куришга тайёрлашдан иборат. Бу эса озод, обод ва фаровон жамият куришнинг муҳим омилдир.

Демак, оилада соғлом маънавий муҳитни барқарорлаштириш инсоннинг дунёқараши, эътиқоди, руҳияти, хулқ-атвор нормалари, ахлоқ-одоби, халқ тақдири, Ватан фаровонлиги ва барқарорлигига бефарқ бўлмаган ёш авлодни тарбиялашга муҳим аҳамият касб этади.

Оилада соғлом маънавий муҳитни барқарорлаштириш оиланинг бирлигига ижобий таъсир кўрсатувчи омилдан яна бири, кенг маънода, оила аъзолари, аввало, ота-онанинг ўз бурчи ва вазифаларини яхши англаши, бир-бирини ва шу орқали ҳар икки жинсга тааллуқли бўлган қариндош-уруғларни самимий ҳурмат қилиши, оила фаровонлиги учун қайғуриши, мазкур оиланинг бошқа оилалар олдида етук ва фазилатли эканини кўрсата олишга интилишидир. [7;]

Айтиш ўринлики оилада меҳр-оқибат туйғулари билан тарбия топган бола, ўзидаги инсоний фазилатларни бошқаларга “юктирибгина” қолмай, бундай фазилатларни тарғиб ҳам қила олади. Меҳр-мурувват маданиятини шакллантирадиган ҳамда оила маънавий муҳитни барқарорлаштиришга хизмат қиладиган омиллардан яна бири оила бутунлиги, тўлиқлигидир. Ота-она, фарзандлар, бобо ва момолар, қариндош-уруғларга эга бўлган рисоладаги оила – бутун оила бўлиб, одатда бу оилада тарбиявий жараённинг бекаму кўстлиги кўзга ташланади. Ота ёки онадан бирининг йўқлиги, маданий фаровонлик мавжуд бўлган тақдирда ҳам, барибир оиладаги камчиликни тўлдира олмаслиги ҳақида бежиз кўп эслатилмайди.

Айтиш ўринлики, оиладаги муҳит ота-она ўз маъсулиятларини ҳис қилиши билан барқарор бўлади. Болаларнинг одобли бўлиб улғайиши учун ота-она билан бир қаторда маҳалла-қуй ҳам катта ибрат мактабидир. “Қуш уясида кўрганини қилади”, деб бежиз айтмаган халқимиз. Фарзанд тарбиялаётган ота-она ҳар бир ҳаракати, юриш туриши, муомаласи, бошқалар билан ўзаро муносабатида олижаноб фазилатларни намоён эта билиши керак. Чунки бола табиатан ниҳоятда тақлидчан ва кузатувчан бўлади. Шунинг учун унинг атрофдагилари ўз одатлари билан баъзан ўзлари сезмаган ҳолда уларга таъсир қиладилар. Оиладаги қўпол муносабатлар, кўп ёлғон гапириш, ёқимсиз хатти-ҳаракат бола тарбиясига салбий таъсир қиладиган носоғлом муҳитни келтириб чиқаради. Фарзанд тарбиясида ота-онанинг муомаласи муҳим ўрин тутди. Бола ота-она томонидан қўпол, дағал сўзлар эшитиб, калтак еб катта бўлса, бу унинг табиатига салбий таъсир қилади. Бу эса ўз навбатида оиладаги носоғлом муҳитда тарбияланаётган боладан “маънавий касал” инсонлар шаклланади. Улар эса жамият маънавиятига ҳам салбий таъсир кўрсатади. Оилада ота-оналар “оммавий маданият” таъсирига берилиб кетиши оқибатида

фарзандларнинг тарбиясига ҳам салбий таъсир кўрсатмоқда. [6;]

Биламизки, ўзбек оилалари авлоддан-авлодга ўтиб келган ўзига хос тарбия тизимига эга. Замоनावий оилада соғлом маънавий муҳитни барқарорлаштириш масалаларини тўғри йўлга қўйиш учун аниқ режа асосида, узлуксиз равишда тарбиявий таъсир ўтказиш йўллариини такомиллаштириб бориш зарур. Бу тарбиявий таъсир:

оиланинг муқаддаслиги;

болаларни ёшлиқдан оилавий меҳнат муҳитида тарбиялаш;

болаларда ёшлиқдан медиамаданиятни (медиамаҳсулотларнинг ижтимоий, маънавий, мафкуравий, маданий контекстда фойдаланиши) тарбиялаш;

болаларда вайронкор ғояларга нисбатан мафкуравий иммунитетни мустаҳкамлаш оилаларда соғлом муҳит яратилишига хизмат қилади.

Хулоса қилиб айтганда инсон ҳамиша эзгуликка, маънавий юксакликка интилиб келган, баъмани, гўзал ҳаёт кечиришга, келажак авлодларга ўзидан яхши ном қолдиришга ҳаракат қилган. Шунинг учун ҳаётбахш қадриятлар, миллий ахлоқий маданиятга хос илғор тамойиллар асносида замоनावий оила тарбиясида маънавий баркамол фарзандларни тўғрилиқка, ҳалолликка, покликка, ватанпарварлик ва инсонпарварликка, эзгуликка, юксак ахлоқлиқка йўллаш муҳим ва долзарб аҳамият касб этади.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати.

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Маҳалла институтини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПФ-4944–сон Фармони//. Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами, 2017 й., 3 февраль

2. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2018 йил 2 февралдаги “Хотин -қизларни қўллаб-қувватлаш ва оила институтини мустаҳкамлаш соҳасидаги фаолиятини тубдан такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида” ги 5325-сон Фармони [www// lex. Uz](http://www.lex.uz)

3. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2019 йил 31 декабрь 1059-сонли “Узлуксиз маънавий тарбия концепциясини тасдиқлаш ва уни амалга ошириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги Қарори. [www// lex. Uz](http://www.lex.uz)

4. Мусурмонова О. Фарзандларимга насиҳатлар. Тошкент. *Yoshlar nashriyot uyi*, 2020, -186 бет

5. Отамуротов С. Ўзбекистонда маънавий-руҳий тикланиш. – Т.: Янги аср авлоди. 2003, – 263 б.

6. Отамурадов С. Глобаллашув ва миллат. – Т.: 2008.

7. Холматова М. Оилавий муносабатлар маданияти ва соғлом авлод тарбияси. – Тошкент: Ўзбекистон, 2000, 72-б